

LAISVOS KŪRYBOS PROBLEMAS KAI KURIUOSE
GESMIŲ CHRISKSCZONISKŲ TEKSTUOSE¹

Guido MICHELINI

Tyrinėjant Mažvydo parengtas *Gesmes Chrikszczoniskas* pastebėta, kad iš esmės pažodiniuose lietuviškuose vertimuose baigiamoji dalis kartais neturi jokio atitiktens šaltiniuose arba nuo jų visiškai nutolsta.

Vienur² tokiu priedu tik nurodoma, kaip giesmę reikia pritaikyti moters laidojimo apeigoms: *Jei bus Persona motrischkies / apwersk taipo: Ape ghiję nesilwartaukiem. Jr atpencz: Schita ant suda / etc. Taipo įjr katur perwersk / kaipo ušgul ant personas Motrischkies*; šis tekstas panašus į 1549 m. publikacijoje *Giesme S. Ambrašeijaus bey S. Augustina* pateiktą sekvenciją *Ant Diewa dangun begima tarp perwersket, gedodamij ieyb grašei susandaru* [t.y. su sandaru] *wissi gedotumbi*³.

Visais kitais atvejais priedas yra sudedamoji lietuviškų giesmių dalis; plg.:

*Garba buk tau Diewe Tewe / Jrgi tau Jhesu Christe / Su schwenta Dwasse buk laupse / Gelbek mus wargsmę / Jr linksminik mus smertis czese / Dūk nums dangaus tewiksce / Amen*⁴;

*Garba buki Diewui Tewui / Jrgi Jhesui io Sunui / Garba buki schwentam Duchui / Duschelu musu sargui / Kurs duschoms dūsti linxsmibe / Dūdamas sawa saldibe / Tam buki dide garbe / Amen*⁵;

¹ Viso straipsnio citatos pateikiamos pagal Gerulio leidinį *Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams*, Kaunas, 1922.

² Plg. vokiško teksto pagrindu išverstos giesmės *Nu šmogaus kana pakaskiem / Ape ghij nesilwartaukiem* (p. 412–15) pabaigą.

³ Plg. p. 91.

⁴ Vokiško Lutherio teksto pagrindu išverstos giesmės *Su pakaiu dzauksmu eimi: Isch swieta Diewa meilae* (p. 224–27) paskutinioji strofa; šaltinis greičiausiai nebuvo Spangenbergo giesmynė pateikto varianto paskutinioji strofa (*Ehr sei Got Vater und dem Son / und dem Heiligen Geiste / Der uns in dieser argen Welt / sein gnade laiste / Wie es war und jtzund ist / und bleibet stielich. AMEN*), nuo kurios lietuviškas tekstas ryškiai skiriasi.

⁵ Vokiško Lutherio teksto pagrindu išverstos giesmės *Ach Diewe isch dangaus weisdek / Jr schito passigalek* (p. 348–351) paskutinė strofa; ir čia tikriausiai nebuvo pasinaudota išplėsto varianto paskutinioji strofa (*Ehr sey Got vatter allzeyt / auch Christ dem eyngeboren / Und dem tröster heyligen geyst / gar hoch in hymells koren / Wie es im anfang unnd auch yetzt / gewesen ist und bleibet stetz / in der welt der welt. Amen*).

Diewui Tewui schlowe dükem Jr Jhesu Christu garbinkem Bei Dwasse schwenta laupsinkem. Wienam Diewui dekawokem Kurs istates est Chrikschtima Ant ghreku aptzistighima. Bei amßina ischganima / Nüg Christaus apßadeta / Jem buk amßina garba. Amen⁶;

Diewe tau nu buki garba: Jog Christus mus atpirka: Chwala tau su Dwasse Schwenta: Jog Christus kele nüg mermcza: Ghrekus musu apmazgok: teisibe mums tawa priedük: Dangaus dzauksma mums downok: Halleluia⁷;

Garba bük nu Diewui Tiewui: Jr io Sunui Jesui Christui Garba bük ir schwentam Duchui: Duschu musu linksmintojui: Kurs gelbt mus isch giluma ghreku: Sawa wienu sussimilimu: Tq mes schlowinkem ant amßiu⁸;

Garba bük Diewui Tewui: Jr Jesui ijo sunui: Garba bük schwentam Duchui: Duschu musu sargui: Kurs schirdins düst linxsmübe: Dädams sawa saldibe: Tam bük dide garbe / Amen⁹;

Garba bük Diewui Tiewui / Wissa swieta sutwertajui / Garba bük io mielam Sunui / Jesui musu atpirkojui / Garba bük ir schwentai Dwassei / Wissu wernu linxsmintoiei / wienibe Traiczes schwentas / Garbink koßnas wiernas / Jr ios wissokius darbus / Slowinkem per amßus / Brangaus io ßodza maczi / Platinkem silingai wissu¹⁰;

Garbe testaw Diewui Tewui / Musu tikram sutwertajui / Schlawe bük nu ir ia Sunui / Jesui musu atpirktajui / Laupse testa schwentai Dwassei / Musu Duschu palinksmintajei / Tikra garbe bük wenam Diewui / Ant wissu amßiu amßinui / Amen¹¹;

Garba bük amßinam Diewui Tiewui: Ja sunui Jesui Christui: Jr su Dwasse sargu duschiu: Ant amßinui amßiu / Amen¹²;

Linxsmübe scho swieta / Nikst ant akies mirksnia / Bet dzauksma amßina / Dust mums Sunus Diewa / Linxsmink dusche mana / Priegtam grieschna kauna / Suneli Diewa / Suneli Diewa. Koßna ßmogaus duscha / Nobaßnai buk Linxsmä / Del to ußgimima / Musu Mesiascha / Traiczsei schwentaj buk garba / Jr wienibey Diewa / Chwola be gala / Chwola be gala¹³;

⁶ Vokiško Lutherio teksto pagrindu išverstos giesmės *Christus Jordanop ateha / Kaip io Tewas norežia* (p. 231–36) paskutinė strofa.

⁷ Vokiško Lutherio teksto pagrindu išverstos giesmės *Christus kente smerties rischus: Ischdäts est usch musu ghrekus* (p. 263–67) paskutinė strofa.

⁸ Vokiško Lutherio teksto pagrindu išverstos giesmės *Isch giluma schaulku tawesp: Balsa mana Pon ischklaustik* (p. 340–343) paskutinė strofa.

⁹ Vokiško Creutzigerio teksto pagrindu išverstos giesmės *Christus wiens Sunus Diewa: Amßinoija Tewa* (p. 343–46) paskutinė strofa.

¹⁰ Lenkiško Seklucjano teksto pagrindu išverstos giesmės *Laupsing duscha mana Pana / ir wysas ijszczas ia warda* (p. 351–55) paskutinė strofa; giesmė perspausdinta iš 1547 m. Katekizmo.

¹¹ Lenkiško Seklucjano teksto pagrindu išverstos giesmės *Sussimilk ant musu Diewe / Isch didzias malanes tawa* (p. 355–60) paskutinė strofa; giesmė perspausdinta iš 1547 m. Katekizmo.

¹² Viduramžių lotyniško teksto pagrindu išverstos giesmės *Christe / diena essi ir schwiesibe: Nakties nüdengi tamsibe* (p. 481–83) paskutinė strofa; giesmė perspausdinta iš 1547 m. Katekizmo.

¹³ Viduramžių vokiško teksto pagrindu išverstos giesmės *Su saldze linxsmübe / Gedokem nu gesme* (p. 198–200) dvi paskutinės strofos.

*Halejuiah nu gedokem / Wienam Diėwui garbe dīkem / Jog JESU CHRISTU mums dawe / tam buki am̄šina schlowe. Amen*¹⁴;

*Amen Amen iau tarikem: Diėwa schirdi mes garbinkiem: Su dziakmsmu giedokiem Amen: Ant am̄biu am̄bia. Amen*¹⁵;

*Roczik pone perβegnoti: Tawa meile roczik dūti: Stiprīnk / lainīnk tawa ranka: Wenczowones rischi schwenta. Garba būk taw dangaus Pone: Usch tawa brange βegnone: Wiernai ghij slowindami / Amen tarikem wissij*¹⁶

Daugeliu atvejų pridėta pabaiga turi vieną bendrą bruožą: joje laisvai perkuriamas žinomas motyvas *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*.

To paties motyvo paskutinė strofa taip pat pridėta giesmėje *Zjwats schwentūiu / graβumas Angelu* (p. 258–60): *Garba buk tau Tewe am̄šinassis: Jrgi tau Pone Christe mielaussesis: saldzausēi schwentai Dwassēi: Mus greschnus linksminanczei / Czestis buki am̄šiniai / Amer*; tik čia skirtumų daugiau, nes lietuviškas tekstas apytikriai atitinka tiek lotynišką originalą, tiek gana laisvą vokišką Müntzerio vertimą.

Tą patį galima pasakyti apie giesmę *Diėwa Tiewa ischmūntis: Teisibe deiwistes* (p. 441–45), kurios priešpaskutinė strofa (*Del to garbe mes dūme: Tau Christe musu Pone: Tawa kraus mus ischgane: Duschoms atwesi dawe: Smeri czarta sutrinei: Per smerti kurē priemei: Peklas duris ischardei: Maczie tawa parodei*) greičiausiai yra lotyniško originalo pabaigos (*Has horas canonicas cum devotione Tibi Christe recolo pia ratione Ut qui pro me passus es amoris ardore Sis mihi solatium in moritis agone*) laisvas perkūrimas, o paskutiniai neturi atitiktens originalo: *O Diėwa am̄šinassis: Tiewe dangujistes: Jesu Christe saldusis: Būk tau garbe ir czestis: Taip ir su schwenta Dwasse: Am̄šina būk laupse: wesk mus dangaus tewischken: Duschu musu linxsmiben / Amen*.

Skirtingo pobūdžio perdėrimas pastebėtas vieno iš esmės pažodinio vertimo¹⁷ pabaigoje. Pirmoji strofų dalis neturi jokio atitiktens, o antroji pakartoja toje pačioje giesmėje panaudotus teksto fragmentus: *Ponas Christus saldussis / czistij ghrieschnoses schirdis / Nēs del to mums est gimes / Passirode kuri panna pagimde / Jssipilde kq Gabrielas sake etc. [< Apparuit quem genuit Maria. Sunt impleta quae praedixit Gabriel etc.]; Garba buk tau o Christe / kuri panna pawiste / Diėws prieme βmogiste / Passirode kuri panna pagimde / Jssipilde kq Gabrielas sake / Eia / Eia / Panna Diėwa pawiste / Kaip noreija am̄βnoghi Deiwiste / Schē diena passirode passirode ing Israel / Jsch Marias gime mums karalunas [< Apparuit quem genuit Maria. Sunt*

¹⁴ Vokiško Lutherio teksto pagrindu išverstos giesmės *Nūg dangaus Angelu pulkas / Piemenump ateia skaistas* (p. 187–189) paskutinė strofa.

¹⁵ Lenkiško Seklucjano teksto pagrindu išverstos giesmės *Schwenta Dwasse mūsump ateik / Duschas musu nu atlankk* (p. 312–14) paskutinė strofa; giesmė perspausdinta iš 1547 m. Katekizmo.

¹⁶ Vokiško Lutherio teksto pagrindu išverstos giesmės *Pagirts kurs stow Diėwa baime* (p. 385–87) dvi paskutinės strofos.

¹⁷ Tai lotyniško teksto pagrindu išverstos giesmės *Gedok koβnas Chrikszonis / Laupsink nu su giesmėmis* (p. 206–209) paskutinė strofa.

impleta quae praedixit Gabriel. Eya, Eya Virgo Deum genuit, quem divina voluit clementia. Hodie apparuit, apparuit in Israel, ex Maria virgine est natus Rex.

Tai būdinga ir giesmei Ponui musu ušginus / Dzauksmas est Angelamus (p. 203–205), kurioje daugiau natolstama nuo lotyniškojo originalo, kartais įkomponuojant laisvą Evangelijos teksto perdirbimą; plg.: *Angelu pulkas daġui / Schlowe gedoija ponui / Garba Diewui ant aukschta / Szemei miers / gera wala* ¹⁸ *Panna Diawa pagimde / panna Christu pawede* etc. [*< Virgo Deum genuit, Virgo Christum peperit, Virgo semper intacta*]; *Miesteileje Dawida / Piemenis Jesu rada / Jr tatau wissur sake / Ką Angelai apreiske* ¹⁹ *Panna Diawa pagimde / panna Christu pawede* etc. [*< Virgo Deum genuit, Virgo Christum peperit, Virgo semper intacta*]; *Jng Bethlehem / mes eikem / Su piemenimis melskem Jesu Christu pašinkem / Jr wissi balsu schaukem* ²⁰ *Panna Diawa pagimde* etc. [*< Virgo Deum genuit, etc.*]; *Koŭna Chrikszonies duscha / Melsk garbink Messiascha / Kurs Bethlehem est gimes / Tą skelbket taip ijus ņmones* ²¹ *Panna Diawa pagimde / Panna Christu pawede / Panna czista likose* [*< Virgo Deum genuit, Virgo Christum peperit Virgo semper intacta*].

Kūrybingumo atžvilgiu panašus yra tekstas *Kyrie / Diewe wissa sweta Tewe / Eleison* (p. 246–48), kuris iš dalies atitinka vokišką šaltinį, o iš dalies laikytinas laisva kūryba: *Kyrie / Diewa wissa sweta Tewe / Eleison* [*< Kyrie / Gott aller welt schöpffer und Vater / Eleyson*] *Kyrie kelesi Christus nūg smertis / Eleison. Christe / Diewas ir ņmogus gimei Diewa narsa neschey Eleison* [*< Christe / war Gott und mensch geborn der du fir uns trugest Gottes zorn / Eleyson*] *Christe / buk mums wadas ņiwata / kelesi nūg smercza Eleison. Kyrie schwenta Dwasse su Tewu ir Sunu wiens Diewe musu / Eleison* [*< Kyrie / Heiliger geist mit Vater und Son ein Gott / Eleyson!*] *Kyrie sunus tawa tikray kielesi nūg smercza / Eleison*. Laisvai sukurtooms eilutėms būdinga ta pati tematika – Kristaus prisikėlimo iš mirties motyvas: *kelesi Christus nūg smertis* – [O *Christe*] *kelesi nūg smercza* – *sunus tawa* [t.y. *Christus*] ... *kielesi nūg smercza*.

Iš dalies laisva kūryba reikia taip pat laikyti Mažvydo giesmyno *Kyrie septineropas dowanans Dwasses schwentas*²², jeigu pagrindinai buvo remtasi lotynišku šaltiniu, kurį čia pateikiame: *Kyrie, qui septiformis dans dona pneumatiss, a quo caelum, terra replentur, eleison. Christe, caelitus assis nostris precibus, pronis mentibus quem in terra devote colimus; [pirmosios eilutės motyvo a quo caelum, terra replentur perdirbinas] ad te, pie Jesu, clamamus: eleison. Kyrie, spiritus alme, cohaerens patri natoque, unius usiae consistendo, flans ab utroque [Pagal *Kyrie, fons bonitatis motyvą pectora nostra succende*] eleison; tik šiuo atveju kūrybinis darbas kiek originalesnis.*

¹⁸ Lukas I, 13–14: *Et subito facta est cum angelo multitudo militiae caelestis laudantium Deum et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.*

¹⁹ Lukas I, 11: *Natus est hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.*

²⁰ Lukas I, 15: *Transeamus usque in Bethleem et videamus hoc verbum, quod factum est.*

²¹ Lietuviškas tekstas neturi nieko bendro su lotyniško originalo paskutines strofos sekvencija *Magi Deum adorant, Aurum, thus et myrrham dant Regi regum domino: Gloria uni Deo.*

²² Plg. p. 317.

Atskirai reikėtų aptarti kelis iš dalies laisvus mums žinomų šaltinių perdirbimus, kuriuose taip pat pridėta pabaiga paprastai perkuriant motyvą *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*.

Giesmėje *Garba / schlowe ir czestis buki tau o Christe Karalau* pridėta pabaiga (*Warda tawa mes garbinam / Jr duschas ant io wiena guldom / Tu kraui mus ischganess essi / Nūg ghreku mus apczestisi. Diewui Tewui buk schlowe / Jog tawe Christe mumus dawe / Jr Dwasse schwenta laupsinam / Ant amβiu amβia / Amen*²³), prieš kurią dar įterptos dvi atitikmens neturinčios ryškiai antisemitinio turinio strofos (*Weidmainei tau pawideia / del prakeiktuiū naudu sawa / Mes tau nu Pon laupse dūme / tau tikim musu Pone. Szidai smarkei waikus bara / Schlowinant tawa brangu warda / Mes nu draudzent Antichristui / Nūsitikim tawa wardui*) ir *Pulks kiis rubais sawa klostie / Tau anta kelia Pone Christe / Mes nu kunus duschas kloiem / Mus tau paleczawojem*.

Giesmėje *Awinelis Pona Diawa: Ant Weliku uschmuschts buwa* ne tik pridėta pabaiga *Garba buk tau Jhesu Christe: Su Tewu aukstame soste: Liget ir su schwenta Dwasse: Amβinaie dūme laupse / Amen*²⁴. Ištisoje sakinių sekvencijoje į pabaigą ryškiai nutolstama nuo lotyniško originalo²⁵.

Giesmėje *Czestis buk Diewui auksczaussem / Jr ijo Sunui wiengirusem* taip pat pridėta pabaiga (*Garba nu buk Diewui Tiewui / Jr ijo Sunui Jesui Christui / Taipajieg ir schwentam Duchuy / Halleluia. Traicze schwenta mes garbinkem / wienibeī Diwa tikekem / Linxsmāi ant amβa gedokem / Halleluia*)²⁶, bet kūrinio struktūron įkomponuotas ir šešių strofų epizodas, neturintis jokio atitikmens: *Sargai graba Mestan bega / Biskupams wis tatai saka / Kas ijems grabiep prisitika / Halleluia. Biskupai tatai isgirde / Daug penigu sargams dawe: Jeib ne sakitu uβdraude / Halleluia. Wienok Jesaus priekelimas / Nūg βidu est ne aspleptas / Bet swietui tape βinomas / Halleluia. Maelas prieg Biskupu lika / Schwents priekelims issiriska / Jesaus Christaus Nazarenska / Halleluia. Jssireiske Apaschtalams / Christus gijws passirodidams / Sawa kelima stiprindams / Halleluia. Apaschtalai Jesu giwa / Teisei kelusti isch graba / Ghi regedami paβina / Halleluia; jį vertėjas galėjo*

²³ Dėl šios su lotyniškuoju originalu susijusios giesmės plg. p. 159–63.

²⁴ Dėl šios su lotyniškuoju originalu susijusios giesmės plg. p. 260–63.

²⁵ Plg.: *Taip Christus mus ischgelbeia: Schwentas io kraus mus apczistija: Nūg wissu biauiniu ghreku: Nūg smertis ir peklas muku. Christus awinas nekaltas: Wissame est teistus rastas: Usch mus ant Kriβaus uschmustus: Taip swietas est ischganitas. Christe schwentoghi affera: Stiprink musu silpna wiera: Tu isch muku mus ischmei: Szidus ir pagonis ischganēi. Keles est nūg smertis Christus: Kaip karβige labai macznus: Rischā czara / smerti / swieta: Atwerdams mums Roiāus warta. Praschom tawe Jhesu Christe: Kurs keleisi per Deiwiste: Dūk mums iong nūg ghreku kelsin: Atinrus wernai milesim [*< lam pascha nostrum Christus est, Qui immolatus agnus est, Sincentalis azyma Caro eius oblata est. O vere digna hostia, Per quem fracta sunt tartara, Redempta plebs captivata, Reddita vitae praemia. Cum surgit Christus umulo Victor redit de barathro, Tyrannum trudens vinculo Et reserans paradisum. Quaesumus auctor omnium In hoc paschali gaudio: Ab omni moris impetu Tuum defende populum*].*

²⁶ Dėl šios su vokiškuoju šaltiniu susijusios giesmės plg. p. 275–81.

paimti iš kity šaltinių. Be to, keliose vietose lietuviškas tekstas ryškiai nutolsta nuo vokiško šaltinio²⁷

Giesmėje *Skambek linksmai balse mana / Ape Jesusus Christaus kuna perdirbta pabaiga (Chwalikem taip Sakramenta: Imkem negwaltowota: Wiera silpna / meile schalta: Nūg jo bus stipra karschta: Kunui duschei koŭna werna: Dūs Christus dzauksma amŭina. Schlowe būk Dieuwit tewui: Jrgi io Sunui Jesui: Czestis būk ir schwentam Duchui: Tq tiesa mums reiskenczemui: Prieg tos Christie dūk mums buti: Nūg jos nedūk mums atpulti / Amen)*²⁸, o trys prieš katalikus nukreiptos polemienio pobūdžio strofos irgi neturi atitiktens šaltiniuose: *Pons kalb / kuna dūno imket: Wine kraughi wissi gerket: Paminkan mana dariket: UŖ Ŗenkla meiles tureket: Jog asch esmi Awins Diewa: kurs neschu ghrekus swieta. Klausik koŭnas PopeŖiski: Jog Ponas nelepes esti: Kuna sawa neschineti: Nei skrinelesna rakinti: Nei Misches pardūti pirkti: Nei Ŗwakiu apŖadus statiti. Todel brolei nekleideket: Nei weczeres gwaltowoket: Nei rakinket nei neschoket: Nei pardūket neigi pirket: Bet koŭnas walgik irgi gierk: Smerti karcze Jhesaus minek.*

Giesmė *Pagimde mumus sche diena czista panna Maria* ne tik pabaigoje (*Dieuwit Tiewui dūkem garbe / Jr ijo sunui buk schlowe / Su schwenta Dwasse / Su schwenta Dwasse. Linxsmi iju mes gedodami / Diewa wienu garbindami / Amen tarikem / Amen gedokem*²⁹ [*< Salus illi et gloria atque victoria per cuncta saecula*]), bet ir išsioje strofų sekvencijoje³⁰ nutolsta nuo originalo; viena iš šių strofų (*Melskem nu diewa suneli /*

²⁷ Plg. *Pagal Ŗidu sena buda / Pateptas mostirni buwa / Jr palaidotas ing graba / Halleluia. Szidai graba uschŖenkūna / Peczetimi prispausdina / Sargus grabob pŖidedina / Halleluia* [*< Nach welchem er gesalbet wart, begraben nach judischer art und da mit hüttern wol verwart; Potam Ŗeme padreboya / Kaip schwents Angels Pona Diewa / nūg dangaus grabob ateya / Hall. Akmeni nūg angos graba / Kuri Ŗidat uschŖenkūna / Atrita Angelas Diewa / Halleluia. Graba potam taip atwenus / jr Ŗemey didet drebejus / Ischgastis apeme sargus / Halleluia* [*< Eyn engel steig von hymmel hrab und thet den grossen steyn vom grab, welchs den hüttern erschrecken gab. Dar er also dz grab aufbruch, bald ein gros erdbeben geschach, da von d'hütter kraft zurbruch; Praschom nu mes tawe Christie / Kurs keleisi per Deiwiste / Dūk mums dangaus karaliste / Halleluia. Tawa kenteghirnu kartu / Jr kelimu tawa schweniu / czistik rus Jesau nūg grieku / Halleluia. Nūg grieku mes apteisinti / tawe turesim schlowinti / Jr garbindami gedoti / Halleluia* [*< Nu bieten wir dich, jhesu christ, weil du vom tod erstanden bist, verley was uns selgich jst. (...) Damit wir, von sunden gefreyt, deynem namen benedeyt frey mügen singen allezeyt*].

²⁸ Dėl šios nuo lotyniško originalo (bei jo vokiško vertimo) nutolusios giesmės plg. p. 368–72. Lotyniško originalo ir jos vokiško vertimo pabaiga: *Et antiquum documentum novo cedit rihui: Praestet fides supplementum sensuum defectui. Genitori genitoque laus et iubiliatio Salus, honor, virus quoque sit et benedictio Procedenti ab utroque compar sit laudatio. = Das new ist und macht auffhören / das Gesetz des alten Testaments / Der glaub leren / macht uns mehren / was unser sinn nicht haben erkendt. Lob und freud sey Gott dem Vater / Gott dem Son sey heil und preis / Krafft zier ewig segen / gibt er dem Geist / der von jn beiden entspreunt / lob desgleichen / ewiglichen / von jm all gnad und tugent fleust / Amen.*

²⁹ Dėl šios nuo lotyniško originalo nutolusios giesmės plg. p. 201–203.

³⁰ Plg. *Kq tur dangus Ŗeme / pekla / Mares ir kiek daiktas dūst chwola / Tam sunui Diewa. Todrin o ChŖitsczonie koŭnas / Gedok nu gesmes tu saldzas Jesui ant chwolas. Jesus mums Roiju atwere / Dqgi wieta padare / per sawa mejle / per sawa mejle. Melskem nu diewa suneli / Musu Emanueli / mummus gimusi / Mummus gimusi. Saldzoghi Diewa deiwiste / Dūk mums dangaus karaliste / Tu Jesu Christie / Tu Jesu Christie. [*< Ideo nos terrigenae laudemus hodie regem potentiae, Gratias agentes ei, quod nos euenit de fauce tartari. Ut dentur nobis praemia magnaue gaudia in coeli curia*].*

Musu Emanueli / mumus gimusi / Mumus gimusi) neturi jokio atitiktens lotyniškame tekste.

Tai būdinga ir giesmei *Christus dangun zenge / Mums žemin asiunte / Sawa Dwasse schwenta* (p. 305–308): pirmoji jos strofa remiasi vokišku kūkiniu *Christ fuhr gen Himel*, o paskutinės keturios perdirbtos pagal seną vokišką giesmę *Christ ist erstanden*. Į lietuvišką tekstą įkomponuota „kanoniškuose“ vokiškuose šaltiniuose atitiktims neturinti šešių (nuo antros iki septintos) strofų sekvencija: *Mačis Pona Christaus / Diewa Tiewa Sunaus / Est iem nūg Tewa dūta / Dangui ir ant Swieta Kyrieleison. Christus budams dangui / dūsti wissam swietui / žodzius testamenta / Chriksczonistes penuksla / Kyrieleison. Dūst ghis Dwasse schwenta / Bei pats sawa kuna / Jr kraugi raudona / Jng sotuma duchawna / Kyrieleison. Pone Jhesu Christe / Penek chriksczoniste / Tawa Dwasse su šodziu / Tawa kunu ir krauju / Kyrieleison. Dangui ir ant zemes / Piln est tawa maces / Butinai wissur essi / Mus biednus Christe gelbsi / Kyrieleison. Kaip swieta sudisi / Regimai ateisi / Werniems dzauksmas busi / Newernus budisi / Kyrieleison.*

Aptartų duomenų pagrindu būtų galima teigti, kad kai kurie Mažvydo giesmyno talkininkų tekstai buvo iš dalies laisvi žinomų originalų perdirbimai, o ne tik pažodiniai į dažniau pasitaikantys vertimai. Tačiau klausimas nėra toks paprastas, nes susijęs su skirtingų tipų kūrybos reiškimais, kuriuos reiktų nagrinėti atskirai.

Pirmąją grupę sudaro tie atvejai, kuriais į lietuviškų giesmių pabaigą įkomponuotas laisvas žinomo motyvo *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto* perdirbimas. Atsižvelgiant į tai, kad reiškinys dažniau aptinkamas giesmėse, kurios kitos strofos pažodžiu verčiamos iš gerai žinomų šaltinių, pagrįsta manyti, kad tokio pobūdžio priedas tikrai galėjo būti Mažvydo giesmyno talkininkų kūrybinis darbas: įpratę psalmes ir kitas kanoniškas lotyniškas giesmes užbaigti priedu *Gloria patri et filio, et spiritui sancto. Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen*, jie sukūrė savo vertimams ar laisviems šaltinių perdirbimams savitą pabaigą motyvo *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto* (iš sekvencijos *Gloria patri et filio, et spiritui sancto. Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen*) pagrindu. Galimas dalykas, kad vienu kitu atveju priedo pasirinkimą galėjo lemti kiti šaltiniai, bet tą galimybę reiktų įrodyti konkrečiais duomenimis. Tą patį galima pasakyti apie du skirtingo pobūdžio priedus *Halejutah nu gedokem / Wienam Dieuwū garbe dūkem / Jog JESU CHRJSTU mums dawe / tam buki amšina schlowe. Amen ir Amen Amen iau tarikem: Diewa schirdi mes garbinkiem: Su dziauksmu giedokiem Amen: Ant amšiu amšia. Amen: tik čia išplečiami kiti sekvencijos *Gloria patri et filio, et spiritui sancto. Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen* motyvai. Problemiškesnė specifinė vestuvinėms apeigoms būdinga pabaiga *Roczik pone peršegnoti: Tawa meile rozcik dūti: Stiptink / laimink tawa ranka: Wenczowones rischi schwenta. Garba būk taw dangaus Pone: Usch tawa brange šegnone: Wiernai ghij slowindami / Amen tarikem wissij*, kurią iš dalies irgi galima laikyti laisvu sekvencijos *Gloria patri et filio, et spiritui sancto*.*

Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen perdirbimu, gal pasinaudojant ir kitais (lenkiškais?) šaltiniais.

Antrajai grupei priklauso ne tokie „standartiniai“ giesmės *Ponui musu ušgimus / Dzauksmas est Angelamus* ir maldų *Kyrie* intarpai. Kadangi viename *Kyrie*, kaip aukščiau pastebėta, įterpiniai (labai bendrais žodžiais) susiję su Kristaus iš mirties kėlimosi motyvu, o kituose tekstuose neprisidėta jokių semantiškai naujų akcentų, sunku šiuos įterpinius susieti su konkrečiais šaltiniais. Kol kas juos reikėtų laikyti savarankiška Mažvydo giesmyno talkininkų kūryba – išvadą bus galima pakeisti (ar papildyti) tik tuo atveju, jeigu bus surasti šaltiniai, artimesni lietuviškiems tekstams.

Trečią grupę sudaro ryškūs nutolimai nuo originalų, nesusiję su *Gloria patri et filio, et spiritui sancto. Sicut erat in principio et nunc et semper, et in saecula saeculorum* perdirbimais. Tais atvejais, kuriais originalų sekvencijos gerokai perdirbtos, bet teksto motyvai iš esmės nepakeisti, reikia tikrai išsiaiškinti, ar nutolimus „sumanė“ pats vertėjas, ar juos lėmė vertimai iš (lenkiškų?) šių originalų perdirbinių. Savaiame aišku, kad antrąją galimybę galima priimti, tik suradus tokius tekstams artimesnius šaltinius. Problemiškesni yra tie atvejai, kuriais į lietuvišką tekstą įkomponuotos originaluose atitiktens neturinčios strofos, dažnai sudarančios atskirus teminius epizodus: gal tai fragmentai iš skirtingo semantinio turinio šaltinių, įkomponuoti, pvz., pagal giesmei *Dūk mums pakaiiu malonei / Schiū cziesu musu Diewe* (p. 390–92) būdingą tipologiją³¹? Jeigu atsakymas būtų teigiamas, reikėtų visų pirma nustatyti, kokie yra tie šaltiniai³², o paskui apibūdinti ryšį tarp jų ir lietuviškų tekstų (vertimai ar perkūrimai), neatmetant galimybes, kad tai, kas dabar laikoma lietuviškų perkūrimu, ateityje galėtų būti aiškinama kaip vertimas iš perdirbtų kitakalbį šaltinių. Tačiau visai galimas daiktas, kad atitiktens neturinčias strofas (ypač kai jos nesudaro atskirų teminių epizodų) lietuvių vertėjas kartais galėjo sukurti pats.

Naujų šaltinių ieškojimai ypač perspektyvūs trečios grupės atveju: jie padėtų tiksliau nustatyti, kuriuos fragmentus reikia laikyti tikrai laisvais vertėjo kūriniais, kuriuos – kol kas mums nežinomų šaltinių perdirbiniais, o kuriuos – tų šaltinių vertimais. Kadangi dalis tų šaltinių greičiausiai niekur nebuvo publikuota, o liko rankraščiuose (kurie galėjo nesulaukti mūsų dėmesio), vargu ar galima tikėtis, kad bus lengva prieiti prie galutinių išvadų.

Taiigi neturėtų būti abejonių, kad pirmas ateities tyrimams reikalingas žingsnis – tai filologiniu pagrindu tiksliai nustatyti visus atvejus, kuriais buvo nutolta nuo originalų, ir tuos atvejus surūšiuoti. Tai leistų būsimiems Mažvydo tyrėjams susivokti, nuo ko pradėti savo darbą.

³¹ Pirmoji strofa sutampa su *Da pacem Domine / Deutsch (Verteih uns friedenn gnediglich / Herr Gott, zu unserm zeiten / Es ist doch ja kein ander nicht / der für uns kande streiten / denn du unser Got alleine > Dūk mums pakaiiu malonei / Schiū cziesu musu Diewe / Nes nier newiena ant bernes / Kursai uš mus kariatau / Tiekiai tu wiens Diewas musu)*, o sekantios strofos remiasi giesme *Erhalt uns Herr bey deinem wort (> Laikiš Pon mus prieg βoduii tawa)*.

³² Panašiai, kaip padarėme giesmės *Ponui musu ušgimus / Dzauksmas est Angelamus* atveju.

**PROBLEMI DI COMPOSIZIONE LIBERA IN ALCUNI TESTI DELLE
GESMES CHRISZCZONISKAS**

Riassunto

Nell' articolo si esaminano frammenti testuali delle *Gesmes Chrikszconiskas* che non hanno corrispondenza nelle fonti di traduzione.

Si classificano i frammenti sulla base delle diverse tipologie compositive, evidenziando la particolare frequenza dell'aggiunta di una strofa finale elaborata sulla base dei motivi del *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*.

Tenendo conto dell'eventualità che in futuro taluni casi di composizione libera potrebbero essere spiegati diversamente grazie all'acquisizione di testi a noi sconosciuti, si tracciano alcune linee da seguire in prossime ricerche volte ad approfondire il problema delle fonti.

Università degli Studi di Parma
Istituto di lingue e letterature germaniche

Iteika
1997 m. gruodžio mėn.